

INTRODUCCIÓ

LES CRÒNIQUES DE LES GUERRES MODERNES solen ser molt semblants, i no perquè les circumstàncies siguin les mateixes, sinó perquè ens les expliquen de la mateixa manera. Els comandaments militars són citats fent confiades previsions de victòria. Diplomàtics masculins fan declaracions serioses. I els combatents —també sempre masculins, tant se val si són tropes governamentals o rebels, o si són presentats com a herois o com a brètols— fatxendegen, amenacen, mostren trofeus macabres, vociferen i disparen les seves armes.

Així va passar al meu país, Libèria. Durant els anys en què vam patir la guerra civil van venir molts reporters estrangers per documentar aquell malson. Llegiu els seus escrits i mireu els vídeos que enregistraven. Tots només fan que mostrar el poder de la destrucció. Noiets amb el tors nu a peu o dalt de pickups disparant metralladores enormes, ballant enfollits enmig de carrers destrossats o reunits al voltant d'un cadàver tot sostenint el cor sagnant de la víctima. Un noi amb ulleres de sol i una boina vermella mira fredament la càmera. "Us matarem i us menjarem", diu.

Ara torneu a mirar els reportatges però fixant-vos més acuradament en el segon pla, que és on trobareu les dones. Ens veureu corrent, plorant o agenollades davant les tombes dels nostres fills. En les cròniques de guerra habituals, les dones sempre apareixen en segon pla. El nostre patiment tan sols és un afegit a la història principal. Quan apareixem, és per "interès humà". Si som africanes encara és més probable que ens marginalitzin i ens presentin d'una forma patètica: amb una expressió desesperada, la roba estripada i els pits caiguts.

Víctimes. Aquesta és la imatge a què el món està acostumat, i aquesta és la imatge que ven.

Una vegada em va preguntar un periodista estranger: “La van violar durant el conflicte de Libèria?” En respondre negativament, la meua història ja no tenia cap interès.

Durant la guerra gairebé ningú no va recollir l'altra realitat de l'existència femenina: com amagàvem els nostres marits i els nostres fills dels soldats que els buscaven per reclutar-los o matar-los; com, enmig del caos regnant, caminàvem quilòmetres per cercar menjar i aigua per a les nostres famílies; com fèiem que la vida seguís per tal que romangués alguna cosa dempeus quan tornés la pau. I com vam trobar la força en la solidaritat i ens manifestàvem per la pau en nom de tots els liberians.

Aquesta no és una crònica de guerra habitual. Tracta sobre un exèrcit de dones vestides de blanc que van reaccionar quan ningú no ho feia, i sense por, perquè ja havien patit tots els mals imaginables. Tracta sobre la manera com vam adquirir la fermesa moral, la perseverança i el valor necessaris per aixecar les nostres veus contra la guerra i fer que tornés el seny al nostre país.

Si no heu sentit abans aquesta història és perquè pertany a una dona africana, i les nostres històries rarament s'expliquen.

Ara voldria que conegués la meua.

PRIMERA PART

1. EL MÓN ERA MEU

La nit de Cap d'Any de 1989, els fidels de l'església luterana de Sant Pere ens vam reunir al temple per oir missa, acomiadar l'any passat i donar la benvinguda al que començava. Tothom portava un tros de paper en blanc. Allí hi escrivíem allò que esperàvem del nou any i després ho ficàvem en un gran tambor d'acer al mig del pati de l'església. Llavors, el pastor feia una pregària i llençava un llumí a la pila de papers. Se suposava que el fum aniria fins a Déu i aquest faria que els nostres desitjos esdevinguessin realitat.

Quan era petita solia demanar salut, perquè sempre estava malalta: el xarampió, la malària, el còlera... També demanava treure bones notes i que les coses anessin bé a la meva família. Aquell Cap d'Any jo tenia disset anys, acabava el darrer curs de secundària i em preparava per accedir a la universitat. Vaig expressar, doncs, un desig propi d'una bona noia: bones notes, bons professors i classes com cal. També vaig demanar que els meus éssers estimats restessin estalvis de qualsevol mal.

Vaig esperar el meu torn i vaig llançar el meu paper com la resta de gent. Tot seguit el fum va giravoltar i pujar mentre la congregació entonava cants de lloança i acció de gràcies, i jo tirava el cap enrere per contemplar com desapareixia en el cel càlid i estelat. M'envoltava una sensació de seguretat. Déu era bo. Segur que escoltaria les meves pregàries.

EM COSTA MOLT DE RECORDAR que jo era aquella noieta tan feliç i tan ignorant del que havia de passar.

Al cap d'un mes la meva família es va reunir per celebrar una festa. La meva germana Josephine, dos cosins i jo ens havíem graduat, i els meus pares van organitzar la festa més

gran que mai havia vist el nostre veïnat. Més de cent persones van acudir a la nostra petita casa. Eren tantes que la celebració es va estendre fins a casa de l'àvia, a la vora de la nostra, i després a tot el veïnat. Ningú no va queixar-se, però. Malgrat que érem a la capital del país, en cert sentit el grup de cases d'Old Road, prop de l'aeròdrom d'Spriggs Payne, era com un poble. La mitja dotzena de llars, modestes però fetes amb sòlid ciment i sostres de metall ondulat, eren tan juntes que, des del porxo de casa, podies ensumar i saber què preparaven els veïns per sopar. La canalla sempre rondava pels camins de terra i jugava als sorrals de les vores.

A casa nostra, doncs, era festa gran. Hi havia menjar nord-americà com amanides i entrepans, juntament amb les tradicionals sopes liberianes de peix i de carn de cabra. Tota la família s'ho passava d'allò més bé, fins i tot la meva tímida germana gran, Geneva. La més petita, Fata, que tenia dotze anys, ballava i provava d'imitar les cançons tradicionals del nostre grup tribal, els kpelle. Deia totes les paraules al revés, però entonava bastant bé.

Hi havia un munt d'amistats de l'església i de l'escola: Margaret, Kayatu, Flomo, Satta, Kulah i Emmanuel —a qui anomenàvem Ayo—, alt, de pell molt fosca i mirada apassionada. Koffa, el bromista, ballava amb un somriure ximple a la cara però anava de vint-i-un botons, com sempre: les sabates perfectament enllustrades i un mocador plegat a la butxaca. El seu pare era militar i en la seva família anar polit era una obligació. Koffa somiava a emigrar als Estats Units i entrar als marines.

—Ei, Roja! —va cridar-me algú pel meu renom, degut a la meua pell clara—. Necessitem més begudes!

Vaig córrer a buscar-ne. Havíem tret tots els mobles de la sala d'estar i, tot i així, estava plena a vessar, amb més de cinquanta persones embotides. De fet, feia de pista de ball i hi tronava Just got paid. Vaig esmunyir-me cap a la part del darrere de casa tot allisant-me el meu vestit pantaló nou. Era de tela fanti de color blau elèctric barrejat amb daurat, fet expressament per a mi pel germà de Kayatu, que era sastre. Les arracades, la polsera, la cadena i l'anell d'or de 18 quirats que

m'havien regalat els pares feia pocs dies brillaven com el sol. Els convidats em passaven contínuament sobres amb diners, i altres regals s'anaven acumulant: roba, sabates... I el millor de tots: un bonic parell de botes de la marca Dexter, fetes de cuir amb dibuixos que imitaven la pell de serp.

—Que vinguin els graduats! —va cridar el meu pare.

La música es va aturar. Josephine no apareixia per enlloc, raó per la qual els qui vam acostar-nos vam ser els meus cosins Fernon i Napah, i jo. El meu pare, vestit amb el seu uniforme habitual de cap de setmana —texans, samarreta i gorra de beisbol— i amb un ample somriure al seu rostre agradable, va afirmar que estava molt orgullós de mi.

—I jo us estic molt agraïda per l'afecte i el suport que m'heu demostrat —vaig dir-los a ell i a la meva mare, que estava estupenda amb el vestit tradicional africà lappa, les joies d'or i els foscos cabells pentinats en un monyo francès—. I també gràcies a tots vosaltres —vaig afegir, adreçant-me a la gent— per haver vingut aquest vespre a acompanyar-nos en aquesta festa!

Tots els presents van aplaudir. Els meus pares semblaven satisfets i feliços. De moment, les seves diferències matrimonials havien restat apartades.

Malgrat que tots dos havien nascut pobres, aquell vespre tothom podia veure que havien progressat força: dues de les seves filles, graduades en un dels millors col·legis privats de Monròvia, i una festa amb tal abundància de menjar i begudes que seria tema de conversa durant molt de temps. Per a mi, aquella nit va ser el colofó perfecte a una de les èpoques més felices de la meva vida.

Jo adorava la casa de la meva infantesa. Tot i que l'indret d'Old Road no era gaire luxós —no hi havia voreres pavimentades ni aires condicionats que combatessin la calor constant i xafogosa—, les nostres llars tenien televisor, bany i cuina moderna. No era un barri depauperat com Logan Town o West Point, els nens esparracats dels quals jo havia vist pidolant o amuntegats a les portes de les cases dels amics on celebràvem festes, contemplant com menjàvem. A Old Road tothom tenia un sostre i ningú no passava gana, i la nostra comunitat es

basava en la convivència i la solidaritat. Totes cinc germanes anàvem i veníem contínuament de casa nostra a casa de l'àvia. De fet, era la tia àvia però havia criat la mare com una filla, i l'anomenàvem Ma. Tal com feien altres llevadores del barri, Ma es dedicava a portar al món els fills de les dones que no podien pagar un metge.

Quan la família musulmana que coneixíem finalitzava el dejuni del Ramadà, jo menjava amb ells. Quan una amiga tenia fulles de moniato per dinar, jo les hi canviava per fulles de tapioca. Estàvem envoltats d'espai i llibertat. Hi havia un descampat que s'estenia al llarg del carrer que duia a l'aeròdrom, d'on sortien diàriament vols cap a Sierra Leone i Guinea. Hi jugàvem tot el temps, i la mama plantava moniatos, ocre i pebrots.

La resta de Monròvia també era agradable: una ciutat llarga i estreta d'uns pocs centenars de milers d'habitants, emmarcada per l'Atlàntic per un costat, i pel riu Mesurado i els seus manglars i afluents a l'altre. Era neta i moderna. A banda de l'enorme temple maçònic d'ornamentades columnes blanques, no hi havia gairebé res que tingués més de poques dècades. El John F. Kennedy Medical Center, on Geneva treballava al departament d'arxius, era la instal·lació hospitalària més sofisticada de tot Àfrica Occidental.

Al centre de la ciutat, on anàvem a comprar roba i calçat, cases de dos pisos amb balcons de baranes de ferro forjat s'estenien al llarg dels carrers estrets. Les avingudes donaven a esplèndides platges de sorra blanca amb esveltes palmeres. El llarg recorregut del bulevard Tubman descrivia una corba fins Capitol Hill, passat l'Ajuntament, la residència oficial del president Samuel Doe i la Universitat de Libèria, situada rere un dosser d'arbres alts.

La nit de la festa jo també estava satisfeta amb mi mateixa. Durant els primers anys de l'adolescència havia estat una mica tímida i insegura, sempre a l'ombra de Josephine, que era un any més gran, i més bonica i més esvelta que jo, pensava. En arribar a secundària, però, em vaig espavilar. La tímida va desaparèixer quan vaig haver de parlar en públic, i vaig ser elegida senadora del govern estudiantil. També vaig parlar en

altres escoles locals i vaig entrar a la llista d'honor. Els nois em demostraven clarament que els agradava i jo mateixa vaig adonar-me que feia goig, amb els meus llargs cabells recollits en una trena a l'esquena.

Als quinze anys vaig tenir la primera relació seriosa amb un xicot, per bé que la cosa no va durar. Un vespre vaig anar a l'escola de dansa i en sortir vaig seure a la vorera amb una amiga. El meu xicot em va veure i va exclamar:

—No m'havies dit pas que sorties, aquest vespre! Vés-te'n a casa ara mateix!

Vam tenir una enganxada i ell em va pegar. Allí es va acabar la història. No estava disposada a aguantar més episodis com aquell.

En graduar-me em sentia molt segura de mi mateixa. Era una noia bonica i, a més, espavilada. O una noia espavilada i, a més, bonica. La perspectiva d'anar a la universitat a estudiar química i biologia m'esperonava força, i estava convençuda que la meva vida encara seria millor quan entrés a la facultat. El control estricte dels meus pares es relaxaria, gaudiria d'una aventura intel·lectual i acabaria esdevenint el que feia anys que somiava: una metgessa.

Tota una vida m'esperava: estudiaria, treballaria, em casaria, tindria fills i potser viuria algun dia en una de les cases de maons amb aire condicionat que s'afileraven a l'avinguda Payne. Tenia disset anys i tot era possible. El món era meu, només calia agafar-lo.

Comunitat. Relacions. Confiança. Grans plans. En sis mesos, tot se n'aniria en orris.

La vida confortable que els meus pares ens havien donat a les meves germanes i a mi havia estat dura d'aconseguir. De fet, havia consistit en una lenta progressió a partir gairebé del no-res. No seria possible explicar aquesta història sense explicar abans la seva, i també la de Libèria.

El meu país va ser fundat com a colònia el 1822 per afroamericans lliures o alliberats als Estats Units, i homes i dones africans salvats dels vaixells d'esclaus que es dirigien al Nou Món. La connexió entre els liberians i els Estats Units va

continuar romanent vital, com un llaç de sang, molt després que esdevinguéssim una nació el 1842. La nostra Constitució estava basada en la nord-americana i la capital del país duia el seu nom en honor del president James Monroe. Fins la dècada dels vuitanta del segle xx la moneda oficial era el dòlar nord-americà i després, quan ja existia el dòlar liberianà, la moneda dels EUA era igualment acceptada i preferida a tot arreu. Els meus amics i jo havíem crescut amb sèries com Sanford and son, Good Times, Dinastia i Dallas, i érem seguidors dels Lakers. Anar als EUA a estudiar o a viure-hi era el somni de molts liberians, i els qui hi emigraven enviaven fotos glamuroses d'ells mateixos al costat de grans cotxes.

L'origen dels teus avantpassats determinava el lloc que ocupaves dins l'ordre social. Els colons procedents dels vaixells d'esclaus —anomenats congolesos— i d'Amèrica, la majoria dels quals eren de pell clara i sang barrejada —anomenats americoliberians— havien format una elit política i econòmica que es considerava més “civilitzada” i respectable que les tribus africanes autòctones: els kpelle, els bassa, els gio, els kru, els grebo, els mandingo, els mano, els krhan, els gola, els gbandio, els loma, els kissi, els vai i els bella.

Durant generacions l'elit s'havia agrupat a Monròvia i rodalies, o a suburbis com Virginia i Careysburg, on havien creat extenses plantacions que recordaven les del sud dels Estats Units, i havien conservat el poder amb mà de ferro. La terrible ironia era que tractaven els autòctons de la mateixa manera que els havien tractat a ells als Estats Units. Havien construït escoles separades i esglésies separades, i els autòctons havien esdevingut els seus servents. Era com anar a casa d'algú, acceptar el seu menjar i el seu beure i, tot seguit, apartar-lo en un racó dient-li: “Ara, això és casa meva.”

Les desigualtats socials, la distribució no equitativa de la riquesa, l'explotació i el desig dels autòctons de recuperar allò que era seu són algunes de les causes dels nostres problemes.

El meu pare era un kpelle, un pobre noi d'origen rural de Sanoyea, al comtat de Bong, situat al centre del país. Durant un temps el seu pare havia treballat pràcticament com a esclau a la colònia espanyola de l'illa de Fernando Poo, davant de la

costa del Camerun. La gent del poble va acusar la mare de bruixa perquè se li morien els fills en néixer, i li van prendre el meu pare. De primer el van acollir a la missió luterana, i després va anar al Booker T. Washington Institute, on els joves autòctons ambiciosos podien aprendre un ofici. Allí es va convertir en tècnic de ràdio.

La mama, que també era una kpelle, va néixer al comtat de Margibi, al centre de la costa nord. Quan tenia cinc anys la seva mare va deixar el seu pare per un altre home i la va abandonar. El seu pare es va deprimir tant que no la cuidava de cap manera, i finalment es va morir quan ella tenia nou anys. Llavors la va acollir la seva germana, la nostra Ma.

Ma també tenia la seva història. En el passat recent, els americoliberians anaven sovint a les localitats rurals a buscar canalla de pell clara per ajudar-la i "modernitzar-la". Com que Ma complia aquest requisit, havia estat escollida i portada a una casa de l'elit. S'havia casat (i divorciat) tres cops, i al final s'havia quedat amb una plantació de cautxú al camp i una casa a Old Road. Ma volia que la meva mare fes un bon matrimoni amb algun xicot amb diners o educació. Quan, en comptes d'això, la mare es va enamorar del papa, un noi encantador però deu anys més gran, de família pobra i sense feina, Ma es va posar furiosa.

La mare va tenir la meva germana Geneva als disset anys. Al principi Ma li va prendre la criatura per criar-la, però aviat va cedir i va permetre que els meus pares anessin a viure amb ella. La mama va entrar a l'escola de farmàcia, i un dels amics influents de Ma li va trobar una feina en un establiment del ram. Posteriorment va treballar com a dispensadora farmacèutica en diversos hospitals.

Després vam néixer Mala, Josephine i jo. La mare hauria volgut un nen. Leymah significa "Què em passa?"; és a dir, "Per què no puc tenir un fill mascle?" En canvi, el meu pare m'anomenava "la nena de la sort" perquè, just després que jo nasqués, el va llogar l'Agència Nacional de Seguretat de Libèria, equivalent a l'FBI. Amb el temps el van ascendir a tècnic de ràdio en cap i enllaç amb els nord-americans, i treballava al gran complex de l'Ambaixada dels EUA situat dalt del barri

de Mamba Point, davant de l'oceà. La seva feina era secreta, i mai no en vam saber gran cosa.

Un dels amics de Ma era el propietari d'un terreny a la vora de casa seva i va acceptar de vendre'l als meus pares. Allí van construir casa nostra, i allí va néixer Fata quan jo tenia cinc anys.

Si haguéssiu preguntat per nosaltres als veïns d'Old Road, la majoria us haurien dit que érem la família més feliç del barri. És cert que, vist des de fora, semblàvem afortunats. Els meus pares treballaven molt perquè així fos. A cinc minuts a peu d'Old Road hi havia un gran terreny on la canalla jugava a kickball i a futbol, i a la vora hi havia un mercat amb dones que venien truites, pagres i salmons adquirits a pescadors locals. Mai no vam anar a comprar al mercat de peix perquè la mama deia que era massa car. Això sí: durant molt de temps, ella s'aixecava a les tres de la matinada per fer pa de blat de moro, galetes de mantega i Kool-Aid¹ que després venia al mateix mercat al final del dia, quan plegava de la feina de farmacèutica.

Tant d'esforç va donar fruits. El papa es va comprar un cotxe, un Peugeot. La canalla vam entrar en un dels millors col·legis de Monròvia i fèiem les mateixes activitats extraescolars que els fills de l'elit: classes de natació, girl scouts, escola bíblica de vacances...

La nostra vida, però, no era perfecta. No recordo haver vist mai els meus pares plegats i feliços. El papa anava a festes i a clubs les nits dels cap de setmana, i encara dormia quan marxàvem per anar a l'església el diumenge. A més, feia el salt a la mare molt sovint. Aquest fet era bastant habitual entre els homes liberians —n'hi havia que fins i tot duïen a casa els fills il·legítims perquè els criessin les seves dones legals—, però a la mare li sabia molt de greu. En fer-me gran em va confessar que no sabia què era l'amor. I que "home" es lletrejava "g-o-s". Tot sovint ens manaven a les meves germanes i a mi que ens n'anessin a casa de Ma, o ens despertàvem en sentir parents

1. Barreja en pols per preparar begudes molt popular als EUA i, per extensió, a països sota la seva influència. (N. del t.)

i vells de la congregació religiosa reunits a la sala d'estar, i llavors sabíem que hi havia una crisi.

—Amb qui te n'aniràs si es divorcien? —ens preguntàvem mútuament Josephine i jo, perquè no volíem ni sentir a parlar que ens separessin.

La mama romania amb el nostre pare per nosaltres. Ens deia que mai no havia oblidat el patiment que li havia suposat el trencament del matrimoni dels seus pares. D'altra banda, sempre es mirava amb mals ulls els nois que portàvem a casa i ens preguntava:

—A quina família pertany?

Em molestava molt que ella precisament, amb els seus orígens humils, hagués esdevingut tan primmirada. A més, mai no va demostrar cap afecte palpable per nosaltres. Mai no ens abraçava ni ens deia que ens estimava. Quan érem adolescents, sempre estava de mal humor. Tot el que fèiem l'empipava. Si no netejàvem la nostra habitació o fèiem tard, garrotada! Ens pegava amb un cinturó o una canya d'Índies que deixaven marca. Sempre ens deia:

—Si em repliqueu, us clavaré una bufetada que us farà saltar les dents.

Tenia molt mal caràcter. Encara avui, les meves germanes i jo tenim una relació d'amor i odi amb ella. No la suportem, però tampoc podem deixar-la de banda. Hi ha una dita lliberiana que resa: "Ets massa bo per llançar-te, però també ets massa difícil d'empassar".

Ara que m'he fet gran l'entenc més bé. Tenia cinc criatures per pujar i un marit que solia parlar de nosaltres com "les teves filles". (Només érem seves també quan fèiem alguna cosa bona). A més, havia de respondre davant Ma, que era una dona tranquil·la però amb un caràcter molt fort, i també era qui manava de debò. Ma era membre de les sande, una societat secreta tradicional de Libèria, on gairebé era una sacerdotessa, i tenia el poder d'enfrontar-se a les serps i curar les seves mossegades. Era molt respectada, tant al seu poble com a Old Road, i parlava amb una autoritat indiscutible. Quan ella posava un peu a terra, ningú no gosava de travessar aquella línia. La meva mare tenia també un trauma privat. No va ser

fins fa poc que em va confessar que, quan la seva mare havia deixat el seu pare i ella havia romàs al poble, li havia passat una cosa terrible. Mai no m'ha explicat de què es tractava, i afirma que s'endurà el secret a la tomba.

Casa nostra sempre era plena de gent, amb un munt de parents que anaven i venien. Com que la mare continuava volent un nen, vam adoptar Eric, la mare del qual era una de les dones del germanastre del meu pare, un cap de poble tradicional. A més, els fills dels cosins de la mare venien regularment del poble per anar a estudiar a Monròvia. A canvi, ens feien de criats.

A Àfrica les coses són així. Tu potser no tens gaires béns, però sempre hi ha algú que encara en té menys. Quan les famílies rurals envien els seus fills amb els parents de la ciutat perquè trobin "una oportunitat", els parents paguen els uniformes escolars i els llibres de text, i com a contrapartida els infants han de treballar. Quan el papa era a la missió havia d'escombrar, anar a buscar aigua i tallar la gespa per pagar-se el manteniment. (Gairebé mai no parlava de la seva infantesa però, a vegades, quan ens queixàvem per alguna cosa, ens deia: "Jo solia seure al riu i em sargia els pantalons amb un cordill.") Ma havia acollit la mama, sí; però, quan la darrera tenia deu anys, ja cuinava per a tota la família. Quan el fill biològic de Ma arribava de l'escola li manava tot de coses i reclamava: "On és el meu menjar?"

Als parents del poble els molestava el fet que nosaltres estiguéssim més bé que ells. A més a més, el papa es comportava amb ells de manera abusiva i es burlava de la seva manca d'educació i de les seves maneres barroeres.

—Carallot! —els deia, quan feien alguna cosa que no li agradava.

A vegades, les noies que acollíem es venjaven en les meves germanes i en mi, pegant-nos quan ningú no mirava o estirant-nos els cabells quan ens els rentaven. Poques duraven més d'un any o dos, perquè acabaven prenyades i el papa les feia tornar al poble perquè no volia que exercissin una mala influència sobre nosaltres. Algun cop havia desitjat realment poder viure només amb la meva família estricta.